

VIOOLTJES IN DE DUINEN

AUTEUR: WIM LANGBROEK

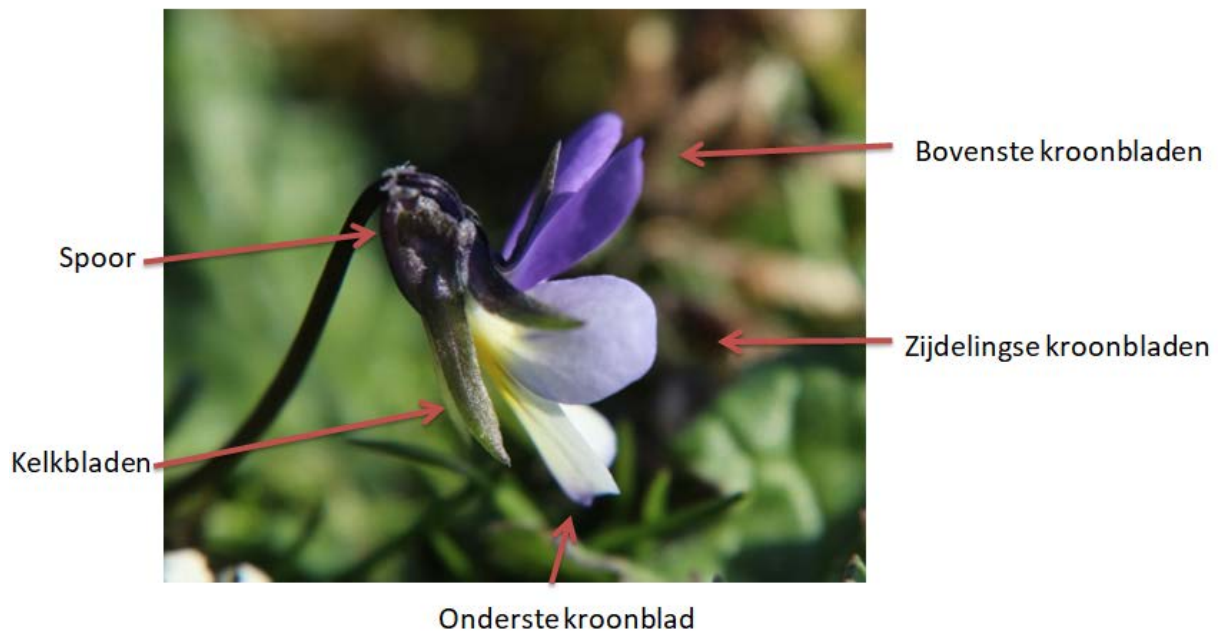
FOTO'S: MAARTEN LANGBROEK, WIM LANGBROEK EN NIELS EIMERS

DATUM: 07-05-2020

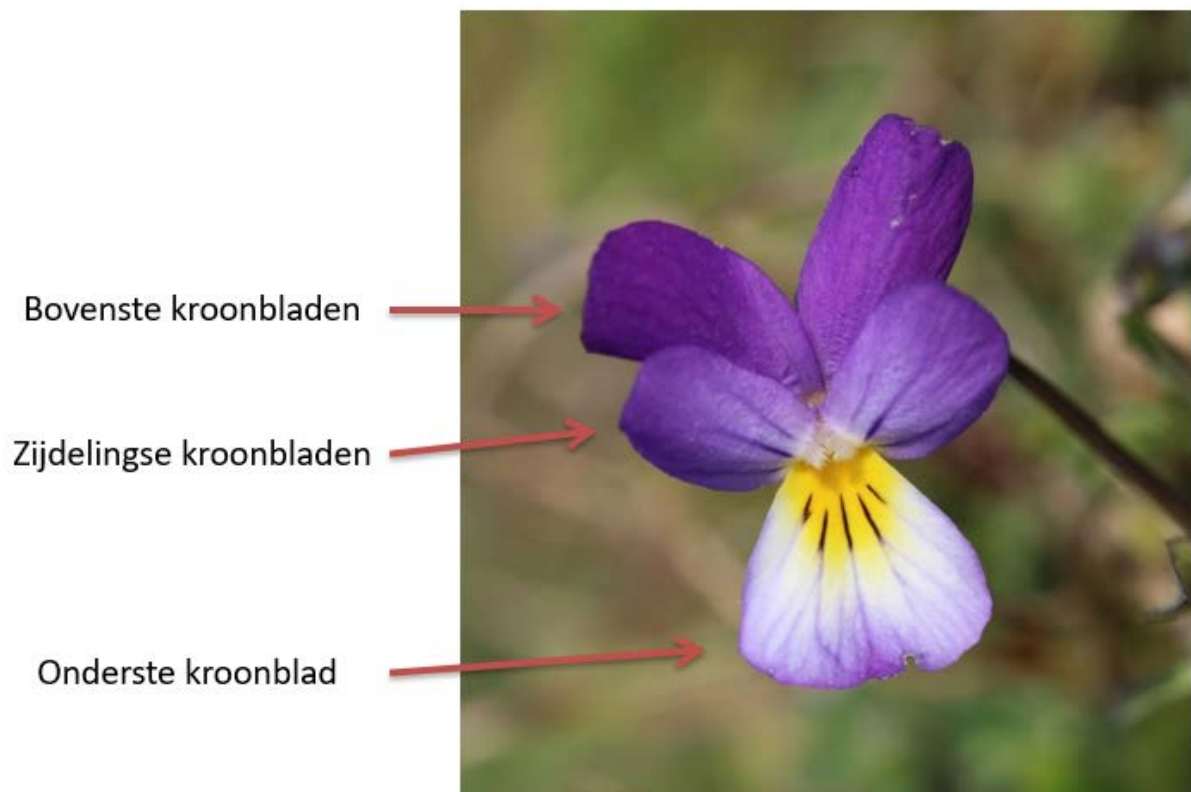
In de duinen zijn meerdere soorten viooltjes te vinden. De eerste soorten bloeien normaliter vanaf maart/april. Jaarlijks worden er veel foto's gemaakt van viooltjes omdat het schitterende plantjes zijn. Als je foto's maakt waarop je de soort wil herkennen, maak dan foto's van de zij- en voorkant van de bloem, boven- en onderzijde van de bladeren en indien aanwezig opvallende beharing op bladeren en stelen. In deze sleutel worden alleen de viooltjes behandeld die uit de duinen bekend zijn. Daarnaast worden hybriden niet in de sleutel opgenomen. De hybriden worden wel genoemd bij de soort die kruist. Langs de kust worden in meerdere duingebieden hybriden aangetroffen.

Allereerst volgt de determinatiesleutel, gevolgd door een foto-overzicht (voor- en zijaanzicht) en tot slot het voorkomen in Berkheide. Joop de Leeuw en Gerrit van Ommering worden bedankt voor het redigeren van de sleutel.

DETERMINATIESLEUTEL



Figuur 1: Zijaanzicht (Duinviooltje)



Figuur 2: Vooraanzicht Duinviooltje

1. **A.** Bloemkleur paars, wit en/of geel, echter ook geheel paarse bloemen komen voor. Zijdellingse kroonbladen schuin omhoog gericht, de voet van de 2 bovenste kroonbladen bedekkend. Onderste Kroonblad naar de voet donkergeel. Bladeren lijnvormig tot langwerpig, indien eirond, dan opvallend gelobd (fig. 3 A).

ondergeslacht *Melanium* (meerkleurige viooltjes) -> 2

1. **B.** Bloemkleur blauw of blauwpaars. Zijdellingse kroonbladen schuin omlaag gericht, de bovenste 2 kroonbladen niet bedekkend. Kroonbladen naar de voet blauw/wit/paars. Bladeren rond tot driehoekig eirond/spits eirond (fig. 3 B).

ondergeslacht *Viola* (blauwe viooltjes) -> 3



Figuur 3 A. Duinviooltje.



Figuur 3 B. Hondsviooltje

2. **A.** Kroonbladen paars en onderste kroonblad blauwpaars met wit en naar de voet donkergeel. Hoogte van de bloemkroon 15 – 25 mm.

Kroonbladen duidelijk langer dan de kelkbladen (fig. 8). **Duinviooltje (*Viola tricolor subsp. curtisii*)**

2. **B.** Kroonbladen geelachtig wit, onderste kroonblad naar de voet donkergeel. Top van de bovenste kroonbladen soms met een diep blauwpaarse kleurring. Hoogte van de bloemkroon 8 – 12 (-15) mm. Kroonbladen korter tot iets langer dan de kelkbladen (fig. 9).

Akkerviooltje (*Viola arvensis*)

3. **A.** Kelkbladen stomp (fig. 4 A) -> 4
B. Kelkbladen spits (fig. 4 B) -> 5



Figuur 4 A. Kelkbladen stomp (Ruig viooltje)



Figuur 4 B. Kelkbladen spits (Hondsviooltje)

4. **A.** Plant (zeer) sterk behaard (bij de onderzijde van het blad zeer opvallend). Haren aan de bladsteel recht afstaand tot iets teruggeslagen, 0,5 tot 1,5 mm. Bloemkleur doorgaans blauwpaars (bij grote uitzondering roze of wit). Bladeren langwerpig eirond (fig. 5 A).

Ruig viooltje (*Viola hirta*)

- B.** Plant verspreid behaard. Teruggeslagen haren aan de bladsteel tot 0,25 mm. Bloemkleur doorgaans diep paars, soms roze of wit. Bladeren eirond (fig. 5 B).

Maarts viooltje (*Viola odorata*)

Viola x scabra is de kruising van Maarts viooltje en Ruig viooltje. Overal waar de arealen van de oudersoorten elkaar overlappen kan het taxon gevormd worden. De plant is in Nederland slechts van één plaats bekend, namelijk in de Achterhoek. Ze zal ongetwijfeld vaak over het hoofd zijn gezien. Evenals bij beide stamouders is de afstaande tot iets teruggeslagen beharing prominent aanwezig.



Figuur 5 A. Ruig viooltje



Figuur 5 B. Maarts viooltje

5. **A.** Gehele plant bezet met papilachtige grijze haartjes (fig. 6). Opvallende schopvormige kleine bladen van 1 tot 2 cm.

Zandviooltje (*Viola rupestris*)

- B.** Plant zonder papilachtige grijze haartjes. Bladeren groter dan 2 cm, hartvormig of toegespitst.

-> 6



Figuur 6: Zandviooltje

6. **A.** Spoor donkerblauw tot paars (fig. 13).

Donkersporig bosviooltje (*Viola reichenbachiana*)

Donkersporig bosviooltje kan een kruising vormen met Bleeksporig bosviooltje (*Viola x bavarica*). De kruising wordt waarschijnlijk vaak over het hoofd gezien. De bastaard is meestal steriel, is aan bossen gebonden en lijkt het meest op Bleeksporig bosviooltje. Het onderscheid is het helderblauwe tot blauwviolette spoor (wit of hooguit een bleekblauwe tint bij Bleeksporig bosviooltje).

B. Spoor roomwit tot bleekblauw (fig. 7 A+B) .

-> 7

7. **A. Spoor wit of met een bleekblauw tintje (fig. 7 A).** Bladeren vrij breed hartvormig. Bloeiperiode half maart tot half mei, soms ook in het najaar.

Bleeksporig bosviooltje (*Viola riviniana*)

- B. Spoor geelwit/groenwit (fig. 7 B).** Bladeren langwerpige hartvormig. Bloeiperiode half april tot juni, soms ook in het najaar.

Hondsviooltje (*Viola canina*)

Vooraf in de duinen wordt ook de, voor een groot deel onvruchtbare, bastaard met Bleeksporig bosviooltje (*Viola x intersita*) gevonden. In ons land is de bastaard thans slechts bekend van een 3-tal plaatsen in de Noord- en Zuid-Hollandse duinen, maar ze wordt ongetwijfeld vaak over het hoofd gezien. *Viola x intersita* vormt geen rozet (net als Hondsviooltje), is verder intermediair tussen de stamouders, is hoogst steriel en wordt vaak zonder een van de ouders aangetroffen.



Figuur 7 A. Bleeksporig bosviooltje



Figuur 7 B. Hondsviooltje

FOTO OVERZICHT



Figuur 8: Duinviooltje (*Viola tricolor* subsp. *curtisi*)



Figuur 9: Akkerviooltje (*Viola arvensis*)



Figuur 10: Ruig viooltje (*Viola hirta*)



Figuur 11: Maarts viooltje (*Viola odorata*)



Figuur 12: Zandviooltje (*Viola rupestris*)



Figuur 13: Donkersporig bosviooltje (*Viola reichenbachiana*)



Figuur 14: Bleeksporig bosviooltje (*Viola riviniana*)



Figuur 15: Hondsviooltje (*Viola canina*)

VOORKOMEN IN BERKHEIDE

Ondergeslacht *Melanium* (meerkleurige viooltjes)

Duinviooltje (*Viola tricolor* subsp. *curtisii*): Aanwezig, de meest algemene soort in Berkheide. Een aantal mooie grote groeiplaatsen waar het sommige jaren behoorlijk paars kan kleuren. Bloeitijd maart t/m oktober.



Akkerviooltje (*Viola arvensis*): Aanwezig, alleen bekend uit kavel 13 (Vlaggenduin). Bloeitijd april tot oktober.

Ondergeslacht *Viola* (Blauwe viooltjes)

Ruig viooltje (*Viola hirta*): Aanwezig, plaatselijk algemeen. Bloeitijd maart t/m mei.

Maarts viooltje (*Viola odorata*): Aanwezig, zeldzaam in Berkheide. Staat vooral in de bebouwde kom van Katwijk en Wassenaar. De soort wordt in Berkheide met name op de grens tussen dorp en duin gevonden (Rijksdorp, woonwijk rondom het Vlaggenduin, Panbos). Bloeitijd maart t/m mei.

Zandviooltje (*Viola rupestris*): Aanwezig, lijkt in Berkheide zeldzamer dan in Meijendel. Er zijn in Berkheide een aantal groeiplaatsen bekend. Bloeitijd april en mei.

Donkersporig bosviooltje (*Viola reichenbachiana*): Afwezig. Bloeitijd half maart t/m half mei. De soort is opgenomen in de tabel omdat de soort wel is gevonden langs de kust.

Bleeksporig bosviooltje (*Viola riviniana*): Aanwezig, zeldzaam in Berkheide. De soort is bekend uit de Ganzenhoek en Panbos. Bloeitijd half maart t/m half mei, soms in september.

Hondsviooltje (*Viola canina*): Aanwezig, plaatselijk algemeen. Bloeitijd april t/m juni, soms ook in het najaar.

LITERATUUR

Wildeplanten.nl
Verspreidingsatlas.nl
Floron.nl

Leni Duistermaat, 2020, Heukels Flora 24^e druk. Noordhoff.

Weeda, E.J. & van Deursen, C.G.M. 1987. Nederlandse Oecologische Flora, deel 2